

Черниш С.С., викладач
Чортківського інституту
підприємництва і бізнесу

АНАЛІЗ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

З економічної точки зору на грошові кошти підприємства можна виділити два підходи до характеристики їх обсягу, складу та розміру: у вузькому і широкому розумінні. У широкому сенсі їх можна аналізувати як грошові кошти, авансовані у майно підприємства; у вузькому сенсі – як частина оборотних активів, яка безпосередньо знаходиться в грошовій формі.

Розгляд грошових коштів у широкому сенсі базується на тому, що майно будь-якого підприємства має вартісне вираження, тому кошти, авансовані в це майно, опосередковують його використання та забезпечують безперервну зміну форм вартості. Наявне майно є по суті матеріально-речовою формою, в якій на певний момент знаходяться грошові кошти, вкладені в дане підприємство, і можуть при потребі (або в процесі кругообороту) знову прийняти грошову форму.

Розглядаючи грошові кошти у вузькому сенсі, ми маємо на увазі грошові кошти як частину оборотних активів, які відображаються у II розділі активу балансу. Це фактичні гроші, які на момент оцінки знаходяться у розпорядженні підприємства та можуть бути негайно використані для фінансування будь-яких потреб чи зобов'язань підприємства.

Залежно від джерела утворення виділяють: власні і позикові грошові кошти. Визначення джерела утворення грошових коштів може бути проведено лише гіпотетичне, оскільки грошові кошти, отримані з різних джерел,

використовуються підприємством як єдине ціле (одночасно) і, відповідно, на момент оцінки знаходяться на різних стадіях операційного циклу.

Залежно від функціонального призначення наявні грошові кошти розглядаються як запас коштів, створений з певною метою. Залежно від потреб, що задовольняються, виділяють чотири види запасів грошових коштів: операційний, страховий, спекулятивний, компенсаційний запас.

Фактичний обсяг грошових коштів не є арифметичною сумою окремих видів запасів грошей. Одна і та ж одиниця грошей може використовуватися для формування кількох видів запасів, тобто утримуватися у формі запасів для досягнення не одного, а кількох завдань.

З точки зору достатності для функціонування підприємства розмір запасів грошових коштів оцінюється як: а) мінімальний запас (базовий); б) середній запас; в) оптимальний запас; г) максимально-допустимий запас (граничний).

Мінімальний запас (базовий) – це запас грошових коштів підприємства, нижче якого підприємство не може опускатись, поза як це потягне за собою збої функціонування. Цей запас забезпечує мінімальний рівень платоспроможності підприємства.

Середній запас грошових коштів – це запас, який підтримує підприємство протягом всього періоду свого функціонування. Він є результатом практики проведення діяльності, що склалася на підприємстві.

Оптимальний запас грошових коштів – це запас, який дозволяє підприємству забезпечити виконання всіх його цілей та завдань з мінімальними витратами на його формування та підтримання.

Максимально-допустимий залишок (або граничний запас) – це максимальний розмір грошових коштів, понад який підприємство не повинне їх утримувати. Надлишок доцільно використовувати для авансування грошей в матеріальні цінності або для проведення реального та фінансового інвестування.

Грошовий оборот є результатом (процесом) функціонування реальних грошей та охоплює виконання ними функцій засобів обігу, засобів платежу й засобів накопичення. В процесі кругообороту грошові кошти підприємства утворюють грошові потоки, обсяг яких характеризує кількість залучених або використаних грошових коштів.

Грошові потоки торговельного підприємства можуть бути класифіковані за різними ознаками.

Залежно від напрямку руху потоку розглядають: а) вхідний грошовий потік, який характеризує обсяг надходження грошових коштів в цілому та за окремими джерелами їх утворення; б) вихідний грошовий потік, який характеризує обсяги витрачання грошових коштів в цілому та за окремими напрямками використання; в) сальдовий (результативний) грошовий потік, який формується як сума вхідного та вихідного потоків.

Залежно від способу визначення розмірів грошового потоку виділяють:

а) чистий грошовий потік, який характеризує зміну наявних грошових коштів за період та визначається як різниця між залишком грошових коштів на кінець та початок періоду, що аналізується; б) розрахунковий грошовий потік;

в) загальний грошовий потік.

Аналіз грошових коштів та грошового обороту підприємства має за мету визначити їх існуючий стан, наявні та потенційні проблеми, пов'язані з утворенням та використанням грошових коштів, оцінити ефективність управління грошовим оборотом та рівень платоспроможності підприємства.

Інформаційною основою проведення аналітичної роботи є: Матеріали бухгалтерського обліку та звітності, а саме: ф. №1 "Баланс підприємства"; ф. №2 "Звіт про фінансові результати діяльності", а також, як і в більшості країн зарубіжжя (як близького, так і дальнього), проведення аналізу грошових коштів підприємства базується на "Звіті про рух грошових коштів".

Аналіз грошових коштів та грошових потоків підприємства передбачає послідовне виконання таких етапів роботи.

І етап. Аналіз обігу та складу грошових активів підприємства починається з дослідження їх фактичної наявності на момент оцінки. На основі даних балансу визначається обсяг грошових активів, їх склад за видами валют (національна,

іноземна), місцем зберігання (в касі, на поточному, спеціальних, депозитних рахунках), призначенням (поточні потреби, короткострокові фінансові вкладення); досліджується динаміка обсягу та складу грошових активів порівняно з попередніми періодами. Порівняння розмірів грошових активів на певні моменти оцінки дає переважно уявлення лише про обсяги чистого (результуючого) грошового потоку та його напрямок (зростання або зменшення залишку грошових коштів).

2 етап. Аналіз обсягів грошового обороту та грошових потоків підприємства кількісно визначає обсяги вхідного грошового потоку (надходження грошових коштів), вихідного грошового потоку (витрачання грошових коштів) та загального грошового обороту, а також динаміку їх розміру за певний період (абсолютне та відносне відхилення).

Розмір вхідного грошового потоку – нетто – визначається так:

$$V_{\text{хГП}} = \text{ДО}_{\text{рр}} - \sum_{i=1}^k \text{КОі}_{\text{сп.р}}$$

де $\text{ДО}_{\text{рр}}$ – дебетовий оборот за розрахунковим рахунком (обсяг усіх операцій, пов'язаних з надходженням грошових коштів на підприємство з усіх джерел);

$\text{КОі}_{\text{сп.р}}$ – кредитовий оборот за i -тим спеціальним рахунком (обсяг операцій, пов'язаних з поверненням коштів із спеціальних рахунків).

Розмір вихідного грошового потоку – нетто – розраховується за формулою:

$$V_{\text{иГП}} = \text{КО}_{\text{рр}} - \sum_{i=1}^k \text{ДОі}_{\text{сп.р}}$$

де $\text{КО}_{\text{рр}}$ – кредитовий оборот за розрахунковим рахунком (обсяг усіх операцій, пов'язаних з витрачанням грошових коштів за період, що аналізується);

$\text{ДОі}_{\text{сп.р}}$ – дебетовий оборот за i -тим спеціальним рахунком (обсяг операцій, пов'язаних з надходженням грошових коштів на спеціальні рахунки).

З певною аналітичною метою (наприклад, для оцінки обсягу бухгалтерської роботи, оцінки розміру комісійних банку за розрахунково-касове обслуговування), можуть розраховуватися та аналізуватися показники загального (ЗГО) та внутрішнього грошового обороту (ВнГО). Визначення їх розміру здійснюється так:

$$\text{ЗГО} = V_{\text{хГП}} + V_{\text{иГП}} + V_{\text{иГО}} = V_{\text{хГПбр}} + V_{\text{иГПбр}},$$

$$V_{\text{иГО}} = \sum_{i=1}^n \text{ДОі}_{\text{сп.р}} + \sum_{i=1}^n \text{КОі}_{\text{сп.р}}$$

Обсяг грошових потоків та грошового обороту підприємства можна визначити також на підставі використання інформації звіту про рух грошових коштів (при його наявності). Вхідний грошовий потік в цьому разі визначається як сума надходження грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а вихідний потік – як сума витрачання грошових коштів в ході проведення кожного виду діяльності.

3 етап. Аналіз джерел формування та напрямків використання грошових коштів передбачає необхідність:

1. Визначити джерела надходження грошових коштів, що формують вхідний грошовий потік, кількісно оцінити обсяг надходження коштів за кожним з них.

2. Визначити напрямки використання грошових коштів (складові вихідного грошового потоку) та дати оцінку розміру витрачання коштів по кожному напрямку.

3. Оцінити склад (структуру) грошових потоків, тобто розрахувати питому вагу окремих джерел отримання та напрямків використання коштів в їх загальному обсязі та проаналізувати зміни, що відбулися.

4. Проранжувати джерела надходження та напрямки використання коштів за їх вагомістю та порівняти отримані результати. При аналізі складу грошових потоків доцільно не лише визначити їх складові за напрямками діяльності підприємства (господарська, інвестиційна, фінансова), а й використовувати інші аналітичні характеристики грошових потоків (регулярний та нерегулярний потік, пріоритетний, дискретний тощо).

Ранжирування джерел надходження грошових коштів дозволяє визначити місце (вагомість) кожного з них для забезпечення життєдіяльності підприємства, а, відповідно, і увагу до процесу його формування. Ранжирування напрямків використання грошових коштів дозволяє оцінити, який вид діяльності є найбільш "грошемістким". Це обумовлює першочерговість розробки заходів з пошуку резервів зменшення витрат та здійснення контролю за доцільністю їх витрачання.

Аналіз складу потоків з точки зору регулярності є необхідним для оцінки можливості прогнозування обсягів окремих джерел надходження та напрямків використання грошових коштів, визначення прогнозного рівня платоспроможності підприємства.

4 етап. Оцінка ритмічності та синхронності грошових потоків передбачає, що якість грошового обороту підприємства визначається не лише складом грошових потоків, а й показниками ритмічності та синхронності надходження та витрачання грошових коштів. Дослідження динаміки їх зміни (абсолютного відхилення від значення у попередньому періоді) та порівняння з оптимальною тенденцією дозволяє зробити необхідні аналітичні та управлінські висновки відносно стану грошового обороту, його ритмічності та синхронності.

5 етап. Аналіз достатності грошових активів підприємства передбачає, що управління формуванням грошових коштів орієнтоване не тільки на потреби в їх використанні протягом періоду, що аналізується, а й на створення умов для формування в достатніх розмірах залишків грошових активів.

Коефіцієнт достатності формування грошових активів, який характеризує ступінь покриття платіжних потреб підприємства за рахунок грошових активів, що знаходяться в його розпорядженні:

$$K_{\text{дгк}} = \frac{ЗГК + ГН}{ВГ_{\text{ф}} + ВГ_{\text{відк}}}$$

де ЗГК – залишок грошових активів на розрахунковому рахунку;

ГН – грошові надходження за день оцінки;

ВГ_ф – фактичне здійснення витрачання грошей за день оцінки;

ВГ_{відк} – витрачання грошей відкладене (незадоволена потреба у витрачанні грошей в зв'язку з їх недостатністю).

Обсяг залишків грошових активів слід розглядати не як результат витрачання (невикористаний залишок), а як самостійний об'єкт управлінської діяльності, який має вагоме значення в життєдіяльності підприємства.